

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

موضوع: تاریخچه پیدایش داستان نویسی در ایران از مشروطیت و پس از آن

نام دانشجو: نگین قاطع

نام استاد: بهزاد خواجهوات

رشته تحصیلی: روانشناسی

نام درس: فارسی

تایم کلاس: ۰۰:۱۶ تا ۰۰:۱۹

دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز

تاریخچه داستان نویسی در ایران

مقدمه:

پیش‌زمینه پیدایش رمان در اغلب مواقع، شکل‌گیری طبقه جدید بورژوا در جامعه است که اندیشه‌هایی اصلاح‌طلبانه، ملی‌گرایانه و گاه نوکیشانه در میان آنها گسترش می‌یابد. در بستر این تحول فکری است که شکل‌های ادبی قدیمی انکار می‌شوند و قالب‌ها و شکل‌های جدید، به‌ویژه رمان، مجال رشد پیدا می‌کنند. طایفی، استاد ادبیات فارسی، شروع جریان روشنفکری در ایران را در ارتباطی تنگاتنگ با ادبیات داستانی می‌داند. او خاستگاه این جریان را در دوران فتحعلی شاه قاجار و اعزام تعدادی دانشجو به خارج از کشور بیان می‌کند که نخستین نشانه‌های بیداری را در ایرانیان پدید آورد. رمان در ایران نیز اندکی پس از پیدایش رمان در ترکیه و جهان عرب و تقریباً همزمان با پنجاب، تحت تأثیر همین شرایط ظهور کرد. سیر تاریخی شکل‌گیری این طبقه اجتماعی به اوایل دوره قاجار بازمی‌گردد که حکومت در مواجهه با قدرت‌های بزرگ آن دوران، به‌خصوص روسیه و انگلیس، متحمل شکست‌های پیاپی شد و این فکر که ایران در زمینه‌های مختلف دچار عقب‌افتادگی است، در ذهن برخی نخبگان آن دوران شکل گرفت. به موازات، گسترش صنعت چاپ و شروع انتشار مطبوعات در ایران نیز در دگرگونی نظام ادبی تأثیرگذار بوده است؛ چنان‌که خاستگاه بسیاری از رمان‌نویسان برجسته ایران، ترکیه و کشورهای عربی، مطبوعات بوده است. پدیده دیگری که در پیدایش نوع ادبی رمان مؤثر بود، ترجمه رمان‌های غربی است که فهم انواع ادبی وارداتی را امکان‌پذیر ساخت. کریستف بالایی، استاد ادبیات فارسی، رمان جدید در ایران را پیوند این دو جریان مهم (گسترش مطبوعات و

گسترش ترجمه) می‌داند. همچنین فرامرز خجسته، استاد ادبیات فارسی، گسترش ایده فردباوری و گفتمان ناسیونالیسم را به عنوان یکی از پیش‌زمینه‌های پیدایش رمان در ایران مطرح می‌کند. رمان به‌عنوان یک نوع ادبی جدید، در قرن بیستم میلادی در ایران ظهور کرد و رشدی کند و ناپیوسته را پشت سر گذاشت. اما به تدریج توانست جای خود را در ادبیات فارسی باز کند و خوانندگان ایرانی را مسحور خود سازد؛ چنان‌که گاهی واژه «رمان» به‌عنوان مترادفی برای تجدد به کار می‌رفت.

کریستف بالایی، سه کتاب امیر ارسلان، کتاب احمد و سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ را بازتابی کامل از ادبیات فارسی در اواخر قرن نوزدهم میلادی می‌داند. متن این کتاب‌ها ساختاری روایی دارند و با استفاده از نقل قول، با سنت ارتباط برقرار می‌کنند. اگر چه می‌توان در اطلاق رمان به این سه کتاب مناقشه کرد، اما آنها را باید گام‌هایی جدی به‌سوی رمان نوین تلقی نمود. این سه کتاب، لحن، مقصود و بافت ادبی متفاوتی دارند و نمادی از سه قشر کتابخوان آن دورانند؛ امیر ارسلان آخرین نمونه رمان عامیانه فارسی و نماد جامعه اشراف‌زادگان و درباریان است، کتاب احمد، توصیفی از واقعیت‌های روزمره و تصور آینده‌ای مطلوب است که می‌تواند دانشمندان و مربیان را نمایندگی کند و در نهایت، سیاحت‌نامه ابراهیم‌بیگ گامی مردم به سوی واقع‌گرایی و انتقاد اجتماعی است و از این حیث نماد مخالفان سیاسی و آزادی‌خواهان آن دوران به حساب می‌آید.

کریستف بالایی، نخستین فرم نثر مدرن در ایران را رمان می‌داند. اما سیر تحول و تکامل آن را بسیار طولانی می‌شمارد؛ چنان‌که از زمان پیدایش تا رسیدن آن به بلوغ و فرم مشخص، ۶۰ سال طول کشید. اما به‌طور مثال، داستان کوتاه که بعد از رمان ظهور کرد، ظرف مدت خیلی کوتاه‌تری بالغ شد. وی معتقد است که سیر تحول در رمان

متوقف نشد و رمان‌های امروزی با رمان‌های دهه‌های قبل، تفاوت‌های چشمگیری دارند، در حالی که این تفاوت در داستان کوتاه مشاهده نمی‌شود.

رمان ایرانی ابتدا با ارائه تفسیری دوباره از شکل‌های کهنه (مانند حکایت و روایت) در داستان‌های تاریخی یا عاشقانه شکل گرفت و سپس تحت تأثیر رمان‌های اروپایی ترجمه‌شده سمت و سوی رمان تاریخی پیدا کرد و با فاصله چند سال، انواع گرایش‌های گوناگون واقع‌گرا در آن رشد کرد. حسن میرعبدینی، نویسنده و منتقد ادبی، داستان‌نویسی نوین ایران را به پنج دوره تاریخی تقسیم‌بندی کرده‌است. این تقسیم‌بندی بر اساس مشهورترین رویدادهای تاریخ معاصر ایران صورت گرفته‌است. میرعبدینی بر این باور است که مضمون‌های اصلی آثار ادبی -از جمله رمان- با روی‌دادن رخدادهای مهم تاریخی و فرهنگی تاریخ معاصر تغییر کرده‌است؛ چراکه در هر دوره نویسندگان کوشیده‌اند واقعیت‌های اجتماعی را در آثار خود بازتاب دهند.

آثاری که در زمینه‌ی بررسی تاریخی ادبیات داستانی ایران منتشر شده بسیار اندک است. اغلب این آثار جامع نیستند. در آن‌ها ترتیب زمانی معینی دنبال نمی‌شود و داستان‌ها بدون در نظر گرفتن ارتباط‌های بینامتنی شان با یکدیگر، و نویسندگان هم جدا از شرایط اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و روان‌شناسی اجتماعی زمانه خویش مورد بررسی قرار می‌گیرند. از این رو نقد و تفسیرها به نوعی تک‌نگاری از چند چهره‌ی معروف و تثبیت شده، آن هم منفک از محیط رشد نویسنده، تبدیل می‌شوند.

اگر هم سیر تحولی مراحل ادبی در نظر گرفته شود، دوره‌ای کوتاه، بی‌سایه روشن‌های گوناگونش و بی‌ارتباط با دوره‌های قبل و بعد، بررسی می‌شود. به علاوه، فصل‌هایی از تاریخ ادبیات معاصر نیز اغلب به سکوت برگزار می‌گردد.

درک چگونگی شکل گیری و شناخت مراحل پیشرفت ادبیات معاصر و عوامل حاکم بر این حرکت ، به پژوهش های دقیق تر و فراگیر تری نیاز دارد . پژوهش هایی که در جهت کشف روابط درونی آثار پراکنده و چگونگی همخوانی تحول ادبی با وضع اجتماعی و فرهنگی تلاش کنند . می توان با آشکار کردن پیوند های درونی انبوه متون ادبی و تبیین زیبایی شناختی و جامعه شناسی تاریخ ادبیات و شناخت نظریه های مطرح ادبی ، به ماهیت ادبیات معاصر پی برد و جهت و گرایش جنبش ادبی را مشخص کرد.

شناخت گذشته ادبی ، اینک بیش از هر زمان دیگر احساس می شود و آگاهی به آن می تواند راهگشای آینده برای نویسندگان و خوانندگان ادبیات باشد.

مجموعه حاضر با توجه به همین نیاز پدید آمده است . ما کوشیده ایم تا به شیوه ای منظم ادبیات معاصر را مطالعه کنیم و تا حد امکان و توان ، تصویری جامع و بیطرفانه ، از گرایش ها و دگرگونی های داستان نویسی ایران در سده گذشته ترسیم کنیم.

و آن را در پنج دوره تاریخی به شرح زیر مورد مطالعه قرار دادیم:

الف) از نخستین تلاش ها (حدود ۱۲۷۴) تا ۱۳۲۰

ب) از ۱۳۲۰ تا ۱۳۳۲

پ) از ۱۳۳۲ تا ۱۳۴۰

ت) از ۱۳۴۰ تا ۱۳۵۷

ث) از ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۰

نکته ی دیگر این که : در نقاط عطف تحولات تاریخی و فرهنگی ، مضمون های اساسی و شیوه ی ساخت و

پرداخت رمان ها و داستان ها به مرور تغییر می کند . از این رو معمولن آثار هر دوره مشخصاتی کلی دارند که

از وضع اجتماعی و فرهنگی ، باورهای مسلط روشنفکری و طرز تلقی نویسندگان از وظیفه ی ادبیات ریشه می

گیرند . این مشخصات هر دوره را از دوره های دیگر متمایز می کند .

فرایند تحول ادبیات داستانی ایران هر بار به دلایل سیاسی - اجتماعی قطع شده و بار دیگر حرکتی تازه آغاز شده

است . برای درک روشن تر و دقیق تر این گسست در فرایند ادبیات داستانی ، توجه به اساسی ترین حوادث

اجتماعی - فرهنگی دوره های گوناگون ضروری است . اما دوره بندی ادبیات با طبقه بندی " انواع ادبی " امکان

پذیر می شود . زیرا در این حالت هر اثر در جایگاه معینی قرار می گیرد و تفاوت ها و شباهت های آن با سایر آثار

، و نیز با زمینه فرهنگی دوره معین مشخص می شود . با دسته بندی آثار به انواع (ژانرهای) گوناگون

ساختارهای ادبی موجود در دستاورد های پراکنده ادبی ، در معرض دید قرار می گیرند .

داستان نویس خلاق چون از حد تقلید ساده ی واقعیت در می گذرد ، واقعیتی داستانی و تخیلی پدید"

می آورد برتر از واقعیت روزمره ، آینه ای ژرف تر در مقابل ذهن می گذارد تا بی نهایت پنهان آشکار شود."

وجود غنای سنت قصه گویی منظوم و منثور در ادبیات کلاسیک ایران، از عمر داستان نویسی نوین این سرزمین،

بیش از صد سال نمی گذرد. پیدایش رمان در ایران، همزاد تجدد و بحران فکری ناشی از برخورد جلوه های تجدد با

سنت است. این برخورد، که از دوره صفویه امکان بروز یافته بود، در سال هایی که به انقلاب مشروطیت (۱۲۸۵ش)

انجامید موجد بحرانی عمیق در جامعه ایران شد. بحران سیاست، فرهنگ و ادبیات را فراگرفت و از درون آن

منور الفکرانی سر برآوردند که اندیشه های اصلاح طلبانه داشتند و برای بیان عقاید خود از شکل های تازه ادبی، مثل

رمان و نمایش‌نامه، بهره می‌بردند. در تغییر ذوق و سلیقه ادبی، و پدیدآمدن نخستین رمان‌واره‌های جدید فارسی، تلاش‌های روشنگران ایرانی خارج از کشور، مثل میرزا فتحعلی آخوندزاده، میرزا ملکم‌خان، زین‌العابدین مراغه‌ای، عبدالرحیم طالبوف و میرزا حبیب اصفهانی، و مترجمان تأثیرگذار بود. چاره‌اندیشی‌های رجال اصلاح‌طلب قاجار پس از شکست ایرانیان در جنگ با روس‌ها، اعزام محصل به اروپا، تأسیس مدارس جدید و ایجاد نهادی برای ترجمه کتاب‌های نظامی، علمی، تاریخی و ادبی را در پی داشت. بعضی از محصلان اعزامی، مثل میرزا صالح شیرازی، با سفرنامه‌هایی که پس از بازگشت به وطن نوشتند، نقش مهمی در آشنایی ایرانیان با پیشرفت‌های فرنگ ایفا کردند. آنان، همچون گروهی از منشیان درباری مثل میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام و فاضل‌خان گروسی، نخستین گام‌ها را در راه ساده‌نویسی برداشتند. سفرنامه‌نویسان با نثری صمیمانه تجربه‌های شخصی خود را شرح دادند و امکان مقایسه میان پیشرفت جهان متجدد و عقب‌ماندگی ایران را فراهم ساختند.

اگرچه با مفهوم «تاریخچه رمان فارسی» همپوشانی زیادی دارد، اما کاملاً منطبق با آن نیست؛ چنان‌که رمان‌هایی که ایرانیان به زبانی غیر از فارسی نوشته‌اند در این تاریخچه هست، اما رمان‌های فارسی مربوط به سایر فارسی‌زبانان مانند اهالی تاجیکستان و افغانستان در آن گنجانده نشده‌است. اگرچه نگارش افسانه‌ها و حکایت‌ها به شعر و نثر در ادبیات ایران، سابقه‌ای دیرینه دارد، اما رمان‌نویسی به شیوه متداول در غرب، عملاً از اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم میلادی مقارن با دوران مشروطه شروع شده‌است. رمان در ایران نیز اندکی پس از پیدایش رمان در ترکیه و جهان عرب و تقریباً هم‌زمان با پنجاب، تحت تأثیر شکل‌گیری طبقه جدید بورژوا در جامعه ظهور کرد. دیگر عواملی که به ظهور و گسترش رمان در ایران کمک کرد، عبارتند از: گسترش صنعت چاپ، شروع انتشار مطبوعات، ترجمه رمان‌های غربی و گسترش گفتمان ناسیونالیسم. رمان، نخستین فرم نثر مدرن در ایران است، اما

تحول و تکامل آن از زمان پیدایش تا رسیدن به بلوغ و فرم مشخص، ۶۰ سال طول کشید. کریستف بالایی، سه کتاب

امیر ارسلان، کتاب احمد و سیاحت‌نامه ابراهیمیگ را گام‌هایی جدی به‌سوی رمان نوین تلقی می‌کند. حسن

میر عابدینی، داستان‌نویسی نوین ایران را به پنج دوره تاریخی تقسیم‌بندی کرده که بر اساس مشهورترین رویدادهای

تاریخ معاصر ایران صورت گرفته‌است. نخستین رمان ایرانی را میرزا فتحعلی آخوندزاده در سال ۱۲۵۳ با نام

ستارگان فریب‌خورده نوشت.

از سال ۱۲۸۴ تا سال ۱۳۰۰ که با شروع جنگ جهانی اول و فراگیر شدن بحران اقتصادی، یاس عمومی فراگیر شد،

نگارش رمان‌های تاریخی با دستمایه قرار دادن هویت ملی ظهور کرد. نویسندگان با نوشتن از شکوه گذشته ایران و

قهرمانان مردمی دوران قدیم، به دنبال تحقق رویاهای خود در گذشته بودند. ترجمه رمان‌های تاریخی غربی مانند

الکساندر دوما در رواج رمان تاریخی تأثیرگذار بود. یان ریپکا معتقد است که نوعی احساس وظیفه میهن‌پرستانه برای

نشان دادن گذشته پر بار تاریخی به مردم، نویسندگان را به انتخاب موضوعاتی از گذشته‌های دور واداشت. نخستین

رمان‌های اجتماعی نیز در این دوران و در سال‌های پس از جنگ جهانی اول نوشته شدند. تهران مخوف، نخستین

رمان اجتماعی به زبان فارسی است که در سال ۱۳۰۴ نوشته شد. در سال ۱۳۱۵، صادق هدایت، بوف کور، اولین

رمان واقعی فارسی را نوشت. هدایت در این اثر، بر خلاف رمان‌های متداول آن روز، درگیری درونی شخصیت

داستان خود را با جهانی نامساعد توصیف کرده و واقعیت و وهم را در هم تنیده‌است. تا سال‌ها بعد، منتقدان این رمان

را از جنبه‌های مختلف اجتماعی، فلسفی، تاریخی و روانی تفسیر و نقد کردند. این اثر، اولین رمان مدرن ایران بود

که به زبان انگلیسی ترجمه شد.

از سال ۱۳۲۰، باورهای ادبی و فرهنگی حزب توده ایران از طریق ادبیات شوروی بر نویسندگان ایرانی تأثیر گذاشت و کارگران و دهقانان به عنوان شخصیت‌های داستانی جدید به آثار نویسندگانی مانند به‌آذین و آل احمد راه پیدا کردند. چشم‌های اثر بزرگ علوی که در سال ۱۳۳۱ منتشر شد، جزو نخستین رمان‌های واقع‌گرای فارسی است با زبانی ساده و موجز و ساختار و شخصیت‌پردازی خوب. حسن کامشاد، این اثر را دارای «جایگاهی یکتا در ادبیات جدید ایران» می‌داند که رنج و مصیبت مردم عادی را به روشنی بیان می‌کند. در سال ۱۳۳۲ با وقوع کودتای ۲۸ مرداد، آزادی سیاسی و اجتماعی به شدت محدود شد و در آثار نسل جدید نویسندگان این سال‌ها، «نقد اجتماع»، جای خود را به «نقد خود» داد. نویسندگان نوگرای این دوره، سعی کردند تعریف جدیدی از ادبیات متعهد به وجود آورند. یکی از مضمون‌های مهم داستان‌های ایرانی در این دوره، تشریح شکست آرمانخواهی و روشنفکری است. جلال آل احمد با تمثیل و واقع‌گرایی و بهرام صادقی با طنز در این زمینه آثاری نگاشته‌اند. در فاصله سال‌های ۱۳۳۶ تا ۱۳۴۰، نشر داستان و نمایشنامه ایرانی به بیش از ۱۹ درصد کل صنعت چاپ و نشر کشور افزایش یافت. در سال ۱۳۴۰، علی‌محمد افغانی با آفرینش شوهر آهوخانم، یک شگفتی خلق کرد که نجف دریابندری آن را «تراژدی عمیقی» توصیف کرده است که می‌توان صحنه‌هایی از آن را با آثار تولستوی و بالزاک مقایسه کرد. حسن میرعبدینی، ادبیات سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۷ را «ادبیات بیداری و به‌خودآیی» نامیده است. محمدعلی سپانلو معتقد است که رمان‌نویسی از سال ۱۳۴۰ به شکل یک موج جدی و یک نهضت درآمد. یکی از ویژگی‌های بارز رمان‌های این دوره، تاریخ‌گرایی است؛ منتها مشاهده تاریخی رویدادها و ویژگی‌های اجتماعی زمانه جایگزین افسانه‌ها و رویدادهای باستانی شد. رمان‌های تنگسیر (۱۳۴۲) و سنگ صبور (۱۳۴۵) اثر صادق چوبک دارای جنبه‌های تاریخی قوی هستند. در سال ۱۳۴۸، نخستین رمان تاریخ‌گرای فارسی با نام سووشون به قلم سیمین دانشور منتشر شد. بعداً، ایرج پزشک‌زاد در

دایی‌جان ناپلئون با رویکردی طنزآمیز و احمد محمود در همسایه‌ها از چنین رویکردی بهره گرفتند. همسایه‌ها پس از انتشار در سال ۱۳۵۳ موجی جدید در ادبیات ایران ایجاد کرد.

با وقوع انقلاب در سال ۱۳۵۷، ولع کتاب‌خوانی در ایران شدت گرفت و رمان‌نویسی نیز به‌عنوان قالب متداول ادبی مورد توجه قرار گرفت. رمان‌های نوشته شده در این دوره، از دوره‌های قبلی بیشتر بود. اولین آثار این دوران را نویسندگان مشهور قبل از انقلاب نوشتند؛ مانند گلشیری، فصیح و دولت‌آبادی. در سال ۱۳۵۹، با شروع جنگ، فصل جدیدی در ادبیات ایران شروع شد که ادبیات جنگ نام گرفت. تا سال ۱۳۷۰، نزدیک به ۱۶۰۰ داستان کوتاه و ۴۶ رمان و داستان بلند با موضوع جنگ در ایران منتشر شد. مهاجرت، مرگ و گریز از اضطراب، از جمله مضمون‌های مورد استفاده در این رمان‌ها بودند. زمین سوخته احمد محمود، نخستین رمان مستند است که جنبه‌ای حماسی دارد و در کنار ویرانگری جنگ، رشادت‌های مردم را نشان می‌دهد. یکی از ویژگی‌های رمان‌نویسی بعد از انقلاب ۱۳۵۷، بومی شدن و منطقه‌ای شدن ادبیات است؛ به این معنی که تهران به عنوان پایتخت سیاسی و اقتصادی، اهمیت خود را در آثار ادبی از دست می‌دهد. به‌طور مثال، داستان‌های احمد محمود، منیرو روانی‌پور و محمود دولت‌آبادی در مناطق مختلف مختلف ایران روی می‌دهد. همچنین برای اولین بار، سبک رئالیسم جادویی از ادبیات آمریکای لاتین به ادبیات فارسی راه پیدا کرد. استفاده از مفاهیم روان‌کاوی نیز در بین نویسندگان رمان پس از انقلاب جایگاه قابل قبولی داشته‌است. عباس معروفی در نخستین و مشهورترین رمان خود، سمفونی مردگان، توانست ساختارهای زیباشناختی و روانکاوانه را با موفقیت به‌کار گیرد. از اواخر دهه ۷۰، رمان‌های عامه‌پسند و سرگرم‌کننده زیادی نوشته و منتشر شدند که نویسنده بسیاری از آن‌ها، زنان بودند. یکی از مشهورترین کتاب‌ها در این زمینه،

بامداد خمار است. در این دوران، آثار زیادی چه از فارسی به زبان‌های دیگر و چه برعکس، ترجمه شد. همچنین زنان نویسنده جایگاه و نقش تثبیت‌شده‌ای یافتند.

بخش بندی کلی تاریخچه داستان نویسی معاصر ایران را می توان در سه بخش به صورت زیر مشاهده نمود:

بخش اول

از نخستین تلاش ها تا سال ۱۳۲۰

نخستین نویسندگانی که در قالب داستان آثاری آفریدند

ادبیات دوران مشروطه

، ادبیات این دوران که متأثر از فرهنگ غرب است ، با پرداختن به مبرم ترین مسائل اجتماعی و انتقاد از استبداد ، خرافات و موهوم پرستی ، نقشی متفاوت با نقش ادبیات اشرافی بر عهده می گیرد . ضرورت بیان وظایف تازه سبب بکارگیری شکل های جدید ادبی و ورود موضوع ها و شخصیت ها ی تازه به عرصه ادبیات می شود . جای شکل های کهنه ادبی را ، که کاربرد زیبایی شناختی خود را از دست داده اند ، شکل های تازه ادبی می گیرند رویارویی با اروپا اصلی ترین مساله فرهنگی در دوره مشروطه است.

در سال ۱۲۵۳ میرزا جعفر قراجه داغی(ستارگان فریب خورده ، حکایت یوسف شاه) - نوشته ی میرزا فتحعلی

آخوندزاده (۱۱۹۱-۱۲۵۷) را از زبان آذربایجانی به فارسی بر می گرداند.

آخوندزاده پیشرو فن نمایشنامه نویسی و داستان پردازی اروپایی است در خطه آسیا.

رمان (سیاحت نامه ابراهیم بیک یا بلای تعصب او) در سال ۱۲۷۴ شمسی به چاپ می رسد.

داستان دراماتیک و ساختمان هماهنگ (ستارگان فریب خورده) مورد استقبال چندانی قرار نمی گیرد.

رمان های آغازین - سفرنامه ای ، تاریخی ، اجتماعی ، ضمن این که می خواهند از نظر شکل و محتوا سنت

شکن باشند اما سخت با شگرد های ادبی قدیم پیوند دارند.

اولین سفرنامه جدید را میرزا صالح شیرازی نوشت.

میرزا علی خان امین الدوله نیز سفرنامه ای با نثری زیبا دارد.

اما اولین داستان های سفر نامه ای را مراغه ای و تالبوف نوشتند.

حاج زین العابدین مراغه ای (۱۲۱۸-۱۲۹۰) تاجری مقیم استانبول - سیاحت نامه ابراهیم بیک را در سه جلد طی

سال های ۱۲۷۴ و ۱۲۸۵ و ۱۲۸۹ منتشر کرد.

مسالک المحسنین (۱۲۸۴) نوشته ی عبدالرحیم تالبوف (۱۲۱۳-۱۲۸۹)

کتاب احمد یا سفینه طالبی - نوشته دیگر تالبوف است.

بخش دوم

رمان تاریخی (۱۲۸۴-۱۳۰۰)

رمان تاریخی در این دوران بحرانی به عنوان مطرح ترین نوع ژانر ادبی رخ می نماید و طرز بیان هنری تجلیل

از مردان بزرگی می شود که در گذشته منجی ایران بوده اند.

میرزا آقاخان کرمانی که تاریخ ایران باستان او با نام (آئینه اسکندری ۱۲۸۵) در تهران منتشر شد.

میرزا آقا خان کرمانی رمان معروف (تلماک) را نیز به نثر فارسی ترجمه کرده است.

و چند داستان تاریخی به صورت رمان فرنگی درباره مزدک و مانی و نادر شاه و شاه سلطان حسین نوشته است.

پر کارترین مترجم دوره ، شاهزاده محمد طاهر میرزا (۱۲۱۳-۱۲۷۹) آثار الکساندر دوما را ترجمه می کرد و

بهترین کارهایش هم ترجمه (کنت مونت کریستو) (سه تفنگدار) است

کتاب (دامگستران یا انتقامخواهان مزدک) اثر میرزا عبدالحسین صنعتی زاده کرمانی در بمبئی ۱۲۹۹ شمسی

انتشار یافته است و رمان (مانی نقاش ۱۳۰۵) و رمان (سلحشور ۱۳۱۲).

کتاب (خلسه یا انحطاط ایران) ۱۲۷۱ نوشته محمد حسن خان اعتماد السلطنه (۱۲۲۱-۱۲۷۴)

محمد باقر میرزا خسروی (۱۲۲۶-۱۲۹۸) نویسنده رمان سه جلدی (شمس و طغری)

محمد باقر مترجم داستان (عذراء قریش) نوشته جرجی زیدان نیز هست.

میرزا حسن خان بدیع (۱۲۵۱-۱۳۱۶) رمان داستان باستان – سرگذشت شمس الدین و قمر – و ترجمه ای از زبان

فرانسه به نام داش مشتی پاریس دارد.

شیخ موسی نثری (۱۲۶۰-۱۳۳۲) رمان هایی با نام و عشق و سلطنت یا فتوحات کورش کبیر- ستاره لیدی – افسانه

طی زمان دارد.

حسین مسرور اولین داستان تاریخی خود را در مجله ی نوبهار به چاپ می رساند .با عنوان (محمود افغان در راه

اصفهان)

حیدر علی کمال (۱۳۱۵-۱۲۴۸) با رمان (مظالم ترکان خاتون ۱۳۰۶). دومین رمان کمالی (لازیکا ۱۳۱۰)

رحیم زاده صفوی : رمان های (شهربانو ۱۳۱۰ - نادر شاه ۱۳۱۰)

علی شیراز پور پرتو " شین پرتو " متولد ۱۲۸۶ با داستان (پهلوان زند) ۱۳۱۲

میرزا محمد خان آزاد : رمان (عشق و ادب ۱۳۱۳)

یحیی قریب : رمان (یعقوب لیث ۱۳۱۵)

زین العابدین رهنما با رمان : (پیامبر ۱۳۱۶)

زین العابدین مومتمن با رمان (آشیانه عقاب ۱۳۱۸)

محمد رضا خلیلی عراقی با رمان (بانوی زندانی ۱۳۱۹)

محمد حسین رکن زاده آدمیت (۱۲۷۸-۱۳۲۵) رمان (دلیران تنگستانی)

بخش سوم

داستان ها و رمان های اجتماعی

اولین نمونه های رمان و داستان اجتماعی در سال های ۱۳۰۰ شمسی پدید آمد . نویسندگان این رمان ها

با تو صیف فحشا ، فساد سیاسی و اداری و نا امنی های اجتماعی سال های پس از مشروطیت ، یاس

عمومی از به نتیجه نرسیدن انقلاب را منعکس می کنند . فواش و کارمندان مشخص ترین تیپ های

معرفی شده به وسیله این رمان ها هستند.

کارمندان ، با انتقاد رمان اجتماعی از دستگاه اداری مشروطه وارد صحنه ی ادبیات معاصر ایران می

شوند. به خصوص که اغلب نویسندگان آن سال ها از میان کارمندان بر می خاستند. در این سال ها

کارمندان هنوز به صورت یک قشر اجتماعی معین در نیامده بودند و محافظه کاری، جمود، بی حوصلگی و بی علاقه‌گی کارمندان بعدی را پیدا نکرده بودند و چون از معدود تحصیل کردگان و با سوادان شهری بودند و درآمد ثابت و اوقات فراغت داشتند، فقط به کار اداری نمی پرداختند، رمان و نمایشنامه می نوشتند، روزنامه در می آوردند و حزب درست می کردند.

ناچار نویسندگان ایرانی جزو جامعه‌ی معلمین، استادان، کارمندان دولتی و مردان سیاسی بودند. یکی از علل توجه نویسندگان رمان‌های اجتماعی به فواحش را باید در تاثیر پذیری آنان از نویسندگان رمانتیک فرانسوی دانست، آنان ارزش انسانی زنان بدکاره را در قالب دنیای اشرافیت به آن‌ها بازگردانند.

از لحاظ هنری هیچ کدام از این نویسندگان جز مشفق کاظمی که آغازگر بود موضوع رمان‌هایشان را انتخاب نکردند و تحولی را در رمان نویسی ایران باعث نشدند، الگوی همه‌ی آن‌ها رمان (تهران .مخوف) بود، بی آن‌که بتوانند به آن حد از شوق انگیزی و تازگی دست یابند.

در رمان‌های اجتماعی، زن به صورت قربانی اجتماع خرافی و عقب افتاده تصویر می شود. نویسندگان رمان‌های اجتماعی، روشنفکران برخاسته از اشرافیت و غالبین عضو ((انجمن ایران جوان بودند.))

این انجمن در سال ۱۳۰۱ توسط تحصیل کردگان اروپا در تهران تاسیس شد و پس از ۴ ماه عده‌ی اعضای آن به ۵۰ نفر رسید.

نمایشنامه‌ی (جعفر خان از فرنگ آمده) جزو انتشارات ایران جوان است.

مرتضا مشفق کاظمی (۱۲۸۱-۱۳۶۵) رمان تهران مخوف - جلد دوم آن با نام (یادگار یک شب

آثار دیگرش (گل پژمرده ۱۳۰۸) و (اشک پر بها ۱۳۰۹)

رمان هایی تحت تاثیر (تهران مخوف) به قلم نویسندگان دیگر:

عباس خلیلی (روزگار سیاه ۱۳۰۳) (انتقام ۱۳۰۴) و (اسرار شب ۱۳۰۵)

یحیا دولت آبادی (شهر ناز ۱۳۰۴)

احمد علی خدا داده تیموری (روز سیاه کارگر ۱۳۰۵) (روز سیاه رعیت ۱۳۰۶)

محمد قلی زاده (قریه ی دانا باش ۱۲۷۳) و نمایشنامه (مرده ها)

ربیع انصاری (جنایات بشر یا آدم فروشان قرن بیستم ۱۳۰۸)

علی اصغر شریف رازی (خون بهای ایران) یا (عشق و شکیبایی ۱۳۰۵) مکتب عشق

محمد مسعود (۱۲۸۰ - ۱۳۲۶) که مهمترین نماینده ی ژانر رمان اجتماعی در این دوره است با آثار

سه گانه اش (تفریحات شب ۱۳۱۱) (در تلاش معاش ۱۳۱۲) و (اشرف مخلوقات ۱۳۱۳) محمد حجازی (۱۲۷۹ -

۱۳۵۲) با آثار (زیبا ۱۳۱۲) (هما ۱۳۰۷) و (پریچهر ۱۳۰۸)

مشفق کاظمی ، حجازی ، جلیلی ، مسعود و... ترسان از حبس و قتل ، و متأثر از ادبیات رمانتیک

اروپا ، در آثار آموزشی خود ، چاره ی نابسامانی اجتماع را در اصلاح فرد از راه احساسات بشر

دوستانه و اخلاق درست می دانند : و جا به جا خوانندگان را نصیحت می کنند

جهانگیر جلیلی در (من هم گریه کرده ام ۱۳۱۱) و (از دفتر خاطرات ۱۳۱۴)

اغلب رمان ها در بمبئی ، استانبول ، و برلین چاپ می شد . زیرا استانبول چهار راه شرق و غرب بود

و برلین از زمان انتشارات (کاوه ۱۲۹۵) تا سال انتشارات (علم و هنر ۱۳۰۶۹) محل تجمع

روشنفکران ایرانی بود.

افزایش ترجمه رمان های خارجی ، در شکست اولین رمان های تاریخی و اجتماعی نقش موثری داشت.

پس از انقلاب، نویسندگان مخاطبان خود را عمدتاً در میان دانشجویان و روشنفکران جست‌وجو می‌کردند، اما از آن پس، گروه‌های اجتماعی گوناگون به رمان‌خواندن روی آوردند؛ گروهی برای سرگرم‌شدن رمان می‌خواندند و گروهی می‌خواستند به‌واسطه رمان به ادراک تازه‌ای درباره خود و جامعه برسند. بسیاری از نویسندگان زن در پاسخ‌گویی به نیاز مخاطبان جدید، به نوشتن داستان‌های جامعه‌پسند روی آوردند. یکی از آنان، فتانه حاج سید جوادی به‌دلیل مضمون جسورانه و فضاسازی در یادماندنی رمانش، *بامداد خمار* (۱۳۷۴)، شهرت بسیار یافت. بسیاری از نویسندگان درباره جنگ و پیامدهای آن نوشتند، مثل محسن مخملباف، علی مؤذنی، محمدرضا کاتب و حسن بنی عامری؛ و بسیاری که مهاجرت کرده بودند، در اروپا و امریکا، ادبیات مهاجرت را پدید آوردند، مثل رضا دانشور، رضا قاسمی و نسیم خاکسار. گرایش‌های ادبی متنوع نویسندگان جوانی که در این دوره بالیدند حکایت از چیرگی تکثرگرایی مضمونی - شکلی بر فرهنگ و ادبیات دارند. مجموعه داستان‌ها و رمان‌های امیرحسن چهل‌تن، عباس معروفی، اصغر عبداللهی، جعفر مدرس صادقی، محمد محمدعلی، رضا جولایی و شهریار مندنی‌پور و دیگران، جلوه‌هایی از تنوع فرهنگی این دوره را بازتاب می‌دهند. اصولاً پیروزی انقلاب اسلامی و به‌ویژه جنگ تحمیلی به داستان‌نویسی در ایران مشخصه تازه‌ای بخشید و «ادبیات انقلاب اسلامی» و «ادبیات جنگ» را پدید آورد. در سال ۱۳۵۸ «حوزه اندیشه و هنر اسلامی» تشکیل شد که بر نقش دین در هنر و ادبیات تأکید داشت و باعث شد داستان‌نویسان تازه‌ای تربیت شوند. در ۱۳۷۲ نخستین سمینار بررسی رمان جنگ برگزار گردید و حوزه هنری ضمن تأسیس دفتر ویژه ادبیات انقلاب اسلامی،

مجله/ادبیات داستانی را تأسیس کرد که جانشین جنگ سوره شد. از جمله داستان‌نویسان در این حوزه سید مهدی شجاعی، قاسمعلی فراست و فیروز زنوزی جلالی هستند. ادبیات انقلاب اسلامی در آثاری چون کتاب/دب مقاومت و فرهنگ جبهه نوشته علیرضا کمره‌ای و کتاب نیم‌گاهی به هشت سال قصه جنگ از رضا رهگذر بررسی شده است.

منابع:

صد سال داستان نویسی ایران - حسن میر عابدینی - تهران نشر چشمه ۱۳۷۷

<http://journalist428.blogfa.com/post/176>

[دانشنامه آزاد پارسی \(wikijoo.ir\)](http://wikijoo.ir) | ویکیجو

[تاریخچه رمان نویسی در ایران - ویکی‌پدیا، دانشنامه آزاد \(wikipedia.org\)](http://wikipedia.org)